

ifj. Barta János

Egy torzóban maradt könyvsorozatról

Megjegyzések a Debreceni Egyetem centenáriumi
évfordulójára készült, az egyetem karait bemutató kötetekről

Senki nem vonhatja kétségbe, hogy a Debreceni Egyetem vezetősége idejében fogott hozzá az egyetem alapítása 100. évfordulójának méltó megünnepléséhez. Az évfordulót csaknem 10 évvel megelőzve – és nem is olyan távol a 2000-ben bekövetkezett újraegyesítéstől – 2003 januárjában Nagy János rektor Centenáriumi Emlékbizottságot hívott létre, amelynek vezetésére Berényi Dénes akademikust kérte fel. Az ünnepi rendezvényeknek, az Egyetemi Múzeum felállításának, a centenáriumi kötet megjelentetésének tervei néhány évvel később, immár Fésüs László rektorsága idején azzal egészültek ki, hogy az egyetem százéves történetét összefoglaló centenáriumi köteten kívül minden kar külön kötetben gondoskodjon saját történetének megírásáról. A rendezvények sikeres és látványos lebonyolítása, az összegyetemi történeti kötet, valamint más kiadványok megjelentetése mellett azonban ez az utóbbi cél csak részben valósulhatott meg. Az előkészületek megindultak, kialakult a kötetek viszonylag egységes kivitelezésének formája is, a karok a felelősöket és a szerzőket is kijelölték, több kötet meg is jelent, mások azonban – általában nem a tervezők és a szerzők hibájából, sokkal inkább az időközben bekövetkezett költségvetési megszorítások miatt – megmaradtak a tervezetés szintjén.

Az egyetem 15 kara közül végül csak öt mondhatja el, hogy az eredeti elképzelésnek megfelelő kötetet tudott megjelentetni. A többiek mentségére szolgáljon, hogy voltak olyan karok, amelyek saját korábbi évfordulóikra, nevezetesen oktatóikra emlékezve éppen az évfordulót a megelőző években jelentettek meg hasonló kiadványokat, s végül nem dőlt el, hogy kell-e újat írniok, vagy akár ezeket újra kiadniok. Ezekkel együtt az ún. kari kötetek száma már megközelíti a kétharmadot. Indokolt volna, hogy az egyetem, s rajta keresztül a városunk és régióink szempontjából oly jelentős kiadványokról a Debreceni Szemle különálló

recenziókban számoljon be. Folyóiratunknak a fenti (elsősorban anyagi) ok miatt ugyancsak erősen korlátozott terjedelme azonban nem teszi lehetővé, hogy ezt kötetenként megtegyük. Ha nem is recenzió formában, de egy összefoglaló ismertetésben mégis kötelességünknek érezzük, hogy bemutassuk őket.

E bemutatást persze több tényező is nehezíti. Hiába tekinthetjük egyenértékűnek az egyes karokat, fennállásuk eltérő időtartama, méretük (oktatói, hallgatói létszámaik), képzési jogosultságuk (egyetemi, főiskolai szint) a kötetükben való megjelenítést is különbözővé teszi. Hiszen az alapításkor (pontosabban egy-két évvel azt követően) megindított három kar közül is – az egyetem keretén belül – tulajdonképpen mindössze egy, a Bölcsészettudományi Kar működése maradt folyamatos. A Teológiai Kart 1949-ben leválasztották az anyaintézményről, s az újraegyesítéskor sem térhetett vissza annak keretébe. Napjainkban önállóan – Református Hittudományi Egyetemenként – működik. A ma ismét funkcionáló Államtudományi és Jogi Kar működése közel félévszázadig szünetelt, az alapítólevélben feltüntetett Természettudományi Kar pedig csak az alapítás után közel 40 évvel (1949-ben) jöhetett létre (annak ellenére, hogy több természettudományos tárgy oktatása már régen folyt, részben a Bölcsészettudományi, részben az Orvostudományi Karon). Működésük hosszú évtizedei azonban még így is hosszabb kifejtést tettek/tesznek lehetővé. Nem úgy, mint azoknak a karoknak a története, amelyeket már a 2000-ben bekövetkezett újraegyesítés után alapítottak, igaz, rendszerint nem oktatási előzmények nélkül. Ezek az előzmények azonban nem minden esetben fedték le az egyetemi funkciókat, elsősorban a tudományos és kutató tevékenységet. (A Közgazdaságtudományi Kar 2000-ben, a Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési 2002-ben, a Fogorvostudományi 2003-ban, az Informatikai 2004-ben, a Népegészségügyi 2005-ben kezdte meg működését.) Természetesen az ő működésük – amennyiben tervezett kötetük megjelent – nem igényelt olyan bő kifejtést, mint a nagyobb múlttal rendelkező karoké.

Először azokat a kari köteteket sorolnám fel, amelyek a 2012-i évfordulóra jelentek meg. (A következő felsorolásokban – a terjedelmek érzékeltetésére – az egyes kötetek lapszámait is feltüntettem.)

- A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar történetéből 1996–2011. Szerkesztette Kissné Korbuly Katalin (keltezése 2011, 104 lap).
- Az Általános Orvostudományi Kar Története. 100 éves a Debreceni Egyetem. Szerkesztette Oláh Éva (2012, 472 lap).
- A Debreceni Egyetem Gyógyszerésztudományi Karának alapítása és története 1996–2012. Írta és összeállította Tósaki Árpád (2012, 79 lap).
- A Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar története. 100 éves a Debreceni Egyetem. Jubileumi kiadvány. Összeállította Loch Jakab (2012, 301 lap).

- A Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar története. 100 éves a Debreceni Egyetem. Jubileumi kiadvány. Összeállította Loch Jakab (2012, 129 lap).

Az Állam- és Jogtudományi Kar nem a kart bemutató kötetel, hanem tanulmánykötetel jelentkezett:

- Generatio regenerationis. Ünnepi tanulmányok a debreceni jogi kar újraalapításának 15. évfordulójára. Szerkesztette Madai Sándor (2011, 182 lap).

A jogi kar teljes történetének bemutatását valóban feleslegessé tette, hogy az elmúlt években két kötet is megjelent, amelyek az egyetemi jogoktatást, pontosabban annak egy szakaszát, első 35 évét mutatták be. (Igaz, a kettő közül Hollósi Gábor saját kiadásában megjelent kötete – a szerző PhD értekezése – valójában megelőzte azokat az egyetemi terveket, amelyek a kari kötetek megírására vonatkoztak.)

- Hollósi Gábor: A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914–1949) (2007, 298)
- P. Szabó Béla: Tanulságos évtizedek. A Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara 1914–1949 (2011, 100)

A Jogi Kar teljes történetének megjelentetése tehát még várat magára. Az évfordulóra a Bölcsészettudományi Karon tervezett kötet sem készült el. Ezt a hiányt is csak részben tudja pótolni egy olyan kiadvány, amely (a Jogi Kar két fenti kötetéhez hasonlóan) ugyancsak a kar történetének egy – a szerző PhD értekezésében megírt – részére terjed ki:

- Mudrák József: A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története 1914–1949 (2012, 206 lap)

Végül idézzünk fel két, a korábbi években megjelent kiadványt, amelyek nyomán az adott karok feleslegesnek vélhették újabb kari kötetek készíttetését:

- 60 éves a Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Kara 1949–2009. 470 éves a természettudományos oktatás Debrecenben. A szerkesztőbizottság elnöke Bérczes Attila (2009, 192 lap)
- Debreceni Egyetem Műszaki Kar. Jubileumi Évkönyv 1965–2010. A szerkesztőbizottság elnöke Szűcs Edit (2010, 132 lap).

Az utóbbi két kötet arra utalhat, hogy az egyetem egyes karain összegyűjtési évforduló és központi tervezettség nélkül is szívesen jelentettek meg emlékező köteteket saját évfordulóikra. Korábban ilyen több is született. Alkalmat az adott kar, vagy a szóban forgó tudományterület felsőfokú oktatásának valamilyen (nem feltétlenül kerek) évfordulója nyújthatott. Az agrártudományi egyetemen (korábban főiskolán) kötetel emlékeztek meg a képzés 100 (1968), 125 (1992) majd 135 (2003) éves múltjáról, de kötetel jelentettek meg az egyetemmé válás 40. évfordulójára is (2010). Az önállóvá vált Orvostudományi Egyetemen – külön évforduló nélkül – előbb az orvosképzés 30 évéről (1975), majd újabb 10 évéről (1985) számoltak be szerényebb kötetben, amit két nagyszabású évfor-

dulós kötet követett, előbb az egyetemi orvosképzés első 80 (1998), majd 90 (2008) évről. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Kara alapításának 25. (1975), 50. (2000), majd – mint láthattuk – 60. évfordulójának (2009) szentelt kötetet. Az előzmények eredményeit felhasználó, tartalmilag rendszerint egymásra épülő kötetekre nemcsak a későbbi hasonló jellegű kötetek szerzői támaszkodhattak, hanem a centenáriumi kötet szerzőit és szerkesztőit is segítették.

A régebbi kiadványok részletesebb ismertetése nem lehet célunk, a frissebb, fentebb cím szerint is felsoroltakról azonban érdemes (talán illik is) többet megtudnunk. Közös bennük, hogy szerkesztőik és szerzőik jelentős figyelmet szenteltek egységeik történetének, a nagy elődök, intézet- vagy tanszékalapítók tevékenysége bemutatásának. Minden fontosnak tartott elem persze nem férhetett bele a karok történetét összefoglaló fejezetekbe, így a részletek közül sok – az egység létrejöttéhez, fejlődéséhez kapcsolódó, a kiemelkedő elődök életrajzi és tudományos pályájára vonatkozó – elem a tanszéki vagy intézeti kereteket ismertető fejezetekbe kerülhetett. Az persze, hogy nagy elődként a múlt homályába vesző, már-már kultikus tiszteletben részesített tekintélyek, vagy pedig a közelmúltban eltávozott, netalántán még ma is köztünk élő professzorok szerepelnek, többek között a kar történetének hosszától is függ. Mindenesetre az irántuk érzett tisztelet nyilvánul meg nevük megőrzésében, többek között a róluk elnevezett doktori iskolákban. Az agrártudományban a pallagi iskola egykori tanára, Kerpely Kálmán, az orvoskaron a sokak által még ismert Petrányi Gyula, a természettudományin Juhász Nagy Pál részesült ebben a megtiszteltetésben.

A történeti áttekintések persze – ettől függetlenül – az adott tudományterületnek általában a karalapítást megelőző oktatásáig igyekeztek visszanyúlni. A legnagyobb múltra a bölcsészet- és természettudományi, valamint a jogi oktatás tekinthet vissza, hiszen – a teológiai képzésből kinőve – a Református Kollégiumban az ún. akadémiai (a középiskolai szintet meghaladó, de nem egyetemi) szinten mindkettő elemeit oktatták. A történelem és a filozófia az 1660-at (a váradi iskola befogadását) követő években került be a tananyagba, 1704-ben pedig a matematika és a természettudomány tanszéket is kapott. (Méliusz Juhász Péter 1558-ban megjelentetett Herbáriumra persze a növénytan iránti korábbi érdeklődésre és oktatására utal.) Az egyetemalapítás után több természettudományos tárgyat oktattak a bölcsészkaron (ezekről Mudrák József kötetében olvashatunk.) Még így is különösen sajnálatos marad a kar késői alapítása. 1742-ben kezdődtek meg a kollégiumi filozófiai oktatás keretében a természetjog és a nemzetközi jog előadásai. És – bár alaposabb előzménye Debrecenben az egyetemi orvosképzésnek nem volt (a kollégium – a bölcsészettudományokkal ellentétben – orvosprofesszort nem adott az alakuló egyetemnek) –, nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy a kollégiumi teológiai- és jogász-oktatásban szerepeltek bizonyos közegészségügyi és törvénytudományi ismeretek. És nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy Török József kollégiumi orvos, akadémikus

vetette fel 1870-ben az egyetemmé alakulás gondolatát. Persze úgy tűnt, az orvosképzés az alapítás után is jócskán késni fog. Megfelelő debreceni kórház és egészségügyi felszerelés hiánya miatt az alapításkor a minisztériumban az orvosképzés megnyitását szerették volna elodáztatni. Kenézy Gyulának, a Bábaképző Intézet igazgatójának erőfeszítéseire és kitartására volt szükség ahhoz, hogy az új egyetemen 1918-ban az orvosok oktatása is megkezdődhessen. Első színtere az akkori Bábaképző, az idősebbek által még ismert DEMKE (Dél-Magyarországi Közművelődési Egyesület) épülete volt. Az Általános Orvostudományi Kar kötetében a kar múltját összefoglaló visszatekintést az egyes egységek (elméleti intézetek, klinikák, tanszékek) történetét egyenként tárgyaló nagyobb rész követi. Ahol lehetett a szerzők – rendszerint az adott egység mai oktatói – ebben is az egyetemalapításig tekinthettek vissza. Az újabban létrejött egységeknél persze az áttekintések rövidebbre sikerülhettek.

Hosszú múltra tudott visszatekinteni az agrárszféra is. A Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar az 1868-tól működő Országos Felsőbb Gazdasági Tanintézetig vezette vissza történetét. (Egyébként 1868 szerepel előzményként a fenti karból 2002-ben kivált Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar történetében is.) Az intézmény egyetemi rangot 1970-ben kapott. A Műszaki Kar – bár a kötet történeti bevezetője itt is utal a kollégiumi „rajz és vizuális képzés[re], valamint az építészeti oktatás[ra]” – intézményesen az 1965-ben megnyílt Felsőfokú Építőgépezési Technikumig, a Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar az 1970-ben alapított Hajdúböszörményi Óvónőképző Intézetig tekint vissza. (Ma e két utóbbi intézmény főiskolai karként működik.) Természetesen nem hiányoznak az előzmények a frissebben alakult karok történetéből sem, igaz, jóval rövidebb terjedelemben. Múltjukra persze ők is büszkék. Bár a Gyógyszerésztudományi Kar történetében tulajdonképpen az 1996-tól megindult képzés jelenti az előzményt, s a kar csak 2003-ban önállósult, a kari kötetben nagy szerepet kap a szak megindítója, a kar legendás első professzora, Mezey Géza. A múlt itt rövidebb, a szervezeti egységek (tanszékek) bemutatása is beletorkollik a jelenbe. Nem hiányzik az egyes tanszékek, intézetek (régies nevükön szemináriumok) bemutatása a PhD értekezésnek készült bölcsészettudományi és jogi kari összefoglalókból – Mudrák József és Hollósi Gábor munkáiból – sem, de ők nem annyira a professzoroknak, mint inkább az oktatás menetének, az egyes tárgyaknak állítanak emléket. Sajnos ezt mindkét esetben csak 1949-ig ismerhetjük meg. Természetesen a bölcsészeti kötetből nem hiányoznak a Természettudományi Kar alapítását megelőzően a bölcsészkaron működő természettudományi intézetek sem. A kötet – a mai helyzetet ismerők számára – néhány meglepetést is tartogat. A két világháború között például a bölcsészkaron nemcsak Török Nyelv- és Irodalom Szeminárium létezett (igaz, csak rövid ideig), hanem – még a II. világháború után az egyetemre oktrojált orosz oktatást megelőzően – 1938-tól orosz-bolgár „lektorság”, 1939-től – Kárpátalja visszacsatolását követően – Szláv Szeminárium is működött.

Terjedelmileg a kötetek túlnyomó részét az adott karok jelenének, benne szervezeti beosztásuknak, oktatási és tudományos tevékenységüknek, vezetőiknek, munkatársaiknak bemutatása foglalja el. Akad közöttük olyan, amelynek terjedelme nemcsak napjaink oktatógárdájának névszerinti bemutatását engedi meg, hanem az oktatást, a tudományos munkát és általában a működést segítő munkatársaikét is, sőt néha a nyugdíjasok felsorolása is helyet kaphatott. Szomorú, hogy már a legfiatalabb karoknak is lehet „in memoriam” fejezete, amelyben elhunyt vezetőikre, munkatársaikra emlékeznek. A nagyobb múlttal rendelkező karok esetében persze legfeljebb a korábbi vezetők (rektorok, dékánok) névsorának jut hely. A szöveges ismertetésekhez általában fényképek csatlakoznak. (Az eredeti elképzelésekben az is szerepelt, hogy a kari kötetek címlapján az adott kar épülete szerepeljen. Ennek a 2012-ben megjelent kötetek eleget is tettek.) A jelenlegi helyzet bemutatásában persze adódhatnak eltérések. Míg az egyes tanszékek (oktató, tudományos egységek) a kötetekben általában egyszer kapnak helyet, az Általános Orvostudományi Kar kötetében ismétlődően többször is, hiszen a kötet – a történeti áttekintést követően – a továbbiakban funkcionálisan csoportosítva tünteti fel az egységek betegellátó, kutató és oktató munkáját. Többnyire a kutatómunka bemutatása ad lehetőséget a szerzőknek arra, hogy az adott kar munkatársainak nemzetközi kapcsolatairól, pályázatairól, megbecsültségéről (kitüntetések, vezető tisztségek tudományos egyesületekben) is számot adjanak. Könnyen észre lehet venni azt, hogy az utolsó húsz év változásai során hogyan bővíthettek a nemzetközi lehetőségek a korábbi egységes, központi elbírálású pályázati formától a rendszerváltás utáni sokrétű, nemzetközi ösztöndíjformáig. A nemzetközi kapcsolatokhoz tartozhat a díszdoktorok bemutatása. Az egyetemi közösség a főiskolai karoknak is lehetőséget adott díszdoktor fogadására, így például a Műszaki Kar is eredményesen javasolt külföldi (izlandi) tudóst díszdoktornak. Az oktatómunkáról szóló fejezetek egyébként elsősorban az oktatói munkáról (tantárgyak, vizsgák) szólnak, s kevesebb teret szentelnek a hallgatói oldalnak. Gyakoriak a táblázatok, melyek az oktatott tárgyakat, a tanulmányi követelményeket tartalmazzák. Pedig a hallgatói oldal is nyújthat olyan elemeket, amelyek kifejezetten érdekesek is lehetnek. Hollósi Gábor kötetében kitér a fegyelmi ügyekre is, amelyekben az átlagos tanulmányi fegyelmezetlenségek mellett a numerus clausus törvény alkalmazásával és a hallgatói reagálásokkal kapcsolatos ügyekről is olvashatunk.

Nem zárhatjuk le az ismertetést anélkül, hogy a kötetek külsejéről, formájáról ne szólnánk. Kevés az olyan kötet, amelyet ne színesítenének fényképek. Természetesen a történeti korok fekete-fehér, néha elmosódottabb képei nem vetekedhetnek a jelenkor színes képeivel. A jó fénykép természetesen jó minőségű papírt is feltételez, ami általában jellemzi a kiadványokat. Nem szokványos megoldás itt is található. A szerzők/szerkesztők szívesen nyúltak vissza a kart jellemző jelképekig (kari címer, pecsét), s közöltek doktori, díszdoktori diploma-fényképeket. Az egyetem újraegyesítését megelőzően létrehozott Debreceni

Universitas alapító oklevele több kötetben is szerepel. Ma, amikor az elektromos ügyintézés következtében a hallgató már leckekönyvvel (indexszel) sem rendelkezik, az idősebb szemlélőben nosztalgiát válthat ki egy régi, kinyitott leckekönyv lapjainak fényképe a Természettudományi Kar 60 éves évfordulójára megjelent kötetben, a felvett tárgyak és oktatóik nevével, az érdemjegyekkel. Bár az egykori hallgató (mai tulajdonos) neve le van takarva benne, nyilván ő – sok más társával együtt (akárcsak a jelen „jegyzetlapok” írója) – őrzi a történelmi értékű bejegyzéseket és aláírásokat őrző, de egyúttal a fiatalságára emlékeztető dokumentumot, amitől a mai hallgatók meg lesznek fosztva. A Gyógyszerésztudományi Kar kiadványának összeállítója pedig eredeti ötlettel színesítette kari kötetének belső címlapját, amikor arra egy 1912-ben, tehát az egyetem alapításának évében vert arany 10 koronás képét tetette fel. Legalább ezen az egyetemet alapító Ferenc József király ábrázolása is helyet kapott.

2012-ben az egyetem – Fábíán István rektor vezetése alatt – méltó keretek között ünnepelte az alapítás századik évfordulóját. Aki az ünnepi események menetét szeretné utólag áttekinteni, haszonnal forgathatja a színes, kétnyelvű Centenárium Kalendáriumot (Centenary Calendar. Szerk. Balogh Judit – Jánosy Orsolya – Pogány Emese), ami jóval több, mint egy egyszerű programfüzet. A megemlékezés konkrét ünnepi alkalmain túl pedig több, a múlt és a jelen egyetemét bemutató kötet is született. Hadd emeljünk ki közülük csak kettőt: az egyetemi főépület aulájának a II. világháborúban elpusztult, és a régi tervek alapján megújított üveglakait bemutató kötetet (Rófy Mónika – Hapák József: Megőrzött értékeink), valamint az egyetem professzorainak állított művészeti emlékek (szobrok, emlékérmek) képeit tartalmazó kötetet (Debreceni professzorok művész szemmel. A fotókat készítette Bódi Sándor) veheti kézbe.

Az egyetemalapításra emlékező ünnepségek 2012-ben még nem érthettek véget. Hiszen az oktatás a legkorábban megindult karokon is csak 1914 őszén kezdődött, ami kari szinten lehetőséget ad újabb megemlékezésekre. És folytatódnak a kari kötetek is. A Bölcsészettudományi Kar a bölcsészoktatás megindulásának 100 éves évfordulójára, az Informatikai alakulásának 10. évfordulójára (mindkettő 2014) kívánja az eddig hiányzó kari kötetét megjelentetni.